NUMELE PERSONAJELOR ANIMALIERE ÎNTR-O VERSIUNE ROMÂNEASCĂ INEDITĂ A *BATRACHOMYOMACHIEI* PSEUDO-HOMERICE

Enikő PÁL
Universitatea Sapientia,
Facultatea de Științe Economice, Socio-Umane și Inginerești
din Miercurea Ciuc
enikopaldr@gmail.com

Abstract: The translation of linguistic and culture-bound proper names has always been one of the most challenging aspects of rendering literary works. Thus, the present paper aims, at the one hand, at listing and interpreting the appellatives of animal characters in a peculiar Romanian version of the pseudo-Homeric *Batrachomyomachia* (*The Battle of Frogs and Mice*) dating back to 1816 and translated by Kontz Jósi from an intermediate Hungarian source. On the other hand, the study focuses on establishing, whenever possible, certain correspondences between the proper names of animal characters within this particular translation and those within the Greek and Hungarian source-texts respectively, comparing them to other two subsequent Romanian translations as well. On the whole, the various techniques of rendering the telling names reflect not only the ingenuity of each translator but also the productive and (re)generative nature of all the languages in question.

Keywords: translation, appellatives, borrowing, loan translation, (linguistic) creativity and autochtonization.

1. Batrachomyomachia românească din 1816. Caracterul inedit al traducerii

Batrachomyomachia pseudo-hemorică[1] se bucură de o popularitate mai redusă față de marile epopei, aceasta fiind de dimensiuni mai mici și neegalând nivelul artistic al celor din urmă. Cu toate acestea, alegoria războiului broaștelor cu șoarecii se remarcă prin caracterul ei mereu actual, întrucât ea prefigurează, în principiu, natura și condiția umană. Lupta plasată în lumea animalieră, înfățișată în chip parodic[2], constituie o sursă inepuizabilă de reînnoire și de adaptare continuă la diversele contexte ale istoriei omenirii. Astfel, nu este de mirare că această operă cunoaște transpuneri în numeroase limbi, dar și multiple traduceri în aceeași limbă.

Prima traducere românească, în versuri, a fost efectuată de Kontz Jósi în anul 1816 și ea poartă titlul *Batrochomyomachia lui Homerus.*

[1] Asupra „problemei homerice", a paternității textelor atribuite lui Homer vezi Marinescu-Himu & Piatkowski 1972: 54-58.

[2] Cu toate că, în textul pseudo-homeric, parodia vizează îndeosebi recuzita marilor epopei - elementele lor de compoziție și limbajul lor solemn (cuprinzând aluzii directe la *Iliada*, de pildă) -, caracterul persiflant vizează și nivelul mesajului, în măsura în care iluzia unei lupte „eroice" este demistificată și prefăcută, în ultimă instanță, în deșertăciune. Astfel, textul în cauză devine un model de parodie socială, politică etc. aplicabilă în toate timpurile.

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

Bătaie braștilor cu șoarecii[3]. Această versiune s-a păstrat într-o copie manuscrisă, realizată în 1852 de Deésy H. István. Textul nu este cunoscut de marele public, el neavând o ediție modernă critică[4], și trece aproape neobservat și în exegeză datorită, poate, și faptului că este scris cu ortografie maghiară.

Însă, această traducere are un statut aparte față de celelalte traduceri românești și într-o altă privință: ea se bazează pe o sursă indirectă sau intermediară, și anume pe o traducere maghiară a textului homeric, semnată de poetul Csokonai Vitéz Mihály, realizată între anii 1791-1792[5], pe baza unei versiuni grecești neindicate.

Finalitatea urmărită de traducătorul maghiar, expusă chiar în titlul versiunii maghiare, constă în efectuarea unei traduceri „adaptate la contextul vremii” [6] poetului iluminist. Astfel, numeroase aluzii la împrejurări, personalități și evenimente ale Revoluției franceze (1789) pot fi surprinse în textul maghiar, deliberat structurat ca o parodie politică contemporană. O asemenea intenționalitate nu se găsește, cel puțin nu în mod consecvent, în traducerea românească realizată de Kontz, a cărei principală motivație o constituie dorința traducătorului de a pune în circulație o traducere care să fie înțeleasă de „toți românii și de majoritatea maghiarilor ardeleni” (cf. *Prefață,* p. II, trad. n.)[7].

Însă, cum este și firesc, sursa intermediară (cea maghiară) generează o serie de diferențe față de celelalte traduceri românești efectuate direct după textul grecesc, inclusiv la nivelul numelor personajelor animaliere. De altminteri, nimic nu indică faptul că traducătorul român ar fi consultat (și) textul grecesc menționat în titlul traducerii sale.

---

[3] În continuare, titlul consemnează autorul și sursa traducerii: „Întoarsă dîntîi în versuri ungurești de domnu Csokonai V. Mihály și după el în rumînește de Kontz Jósi, în anul 1816, luna lui iuliu”.

[4] După știința noastră, singura ediție pe care o cunoaște textul este cea din 1895, când manuscrisul a fost publicat în revista „Ungaria – revistă socială - științifică - literară”, an. IV, în 4 fascicule (sept. – dec.: nr. 10, p. 304-308; nr. 11, p. 323-328; nr. 12, p. 337-339; nr. 13, p. 353-355). În această publicație se păstrează, însă, ortografia maghiară, iar textul nu este însoțit de niciun fel de comentariu sau studiu.

[5] Asupra datării versiunii maghiare vezi Szilágyi 1970: 14-16.

[6] Cf. mgh. „Homerus Batrachomiomachiája vagy a Béka és egér-harc ***travesztálta, vagy a mostani időkhöz alkalmaztatva*** [s.n.] görögből magyarra fordította s hét sorú versekbe foglalta Cs. Vitéz Mihály”.

[7] Din *Prefața* către cititori (cf. mgh. *Előszó*) reiese faptul că, inițial, traducătorul avea intenția de a traduce textul în latină (cf. mgh. „Kedvem ereszkedvén azért nékem is hozzája, - ***fordítni kezdettem vala deák hexameterekbe***”, s.n., p. I). Înțelegând că traducerea în latină nu i-ar fi accesibilă marelui public, Kontz se hotărăște să traducă textul în limba română, sporind, în același timp, și numărul limbilor în care textul pseudo-homeric se găsește transpus (cf. mgh. „Ekkor eszembe jutván, hogy ezt én csak a deákul tudó emberek számára írom, - belé untam s így gondolkoztam: Hogy *olá versekbe fordítom, így az egész oláság, s az erdélyi magyarságnak nagyobb része is megérti,* - ***s mégis ez a munkácska egyel több nyelvre lesz lefordítva***”, s.n., p. II).

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

2. Problema traducerii numelor animaliere pseudo-homerice. Listă de corespondențe

În genere, tălmăcirea marilor creații ale literaturii universale constituie o probă de virtuozitate nu numai pentru cel care își asumă rolul de translator, ci și pentru limba și cultura în care se efectuează traducerea, demersul acesta fiind comparabil cu cel de creație originală în limba-țintă în cauză (cf. Bârlea 2014: 27; cf. *idem* 2015: 1). În această privință, traducerea numelor literare reprezintă, prin excelență, o piatră de încercare a ingeniozității traducătorului și a potențialității limbii în care se traduce.

Astfel, traducerea numelor animaliere grecești „grăitoare", care îi caracterizează succint pe cei care le poartă, au impus, nu o dată, căutări laborioase în tezaurul fiecărei limbi-țintă în parte. Modalitățile de redare a numelor personajelor specifice textului în cauză sunt variate, tehnicile de translare înglobând împrumutul din textul-sursă, calchierea, traducerea prin echivalențe lexico-semantice, invenția lexicală, procedee ordonate în chip divers de la un traducător la altul. Ceea ce este comun diferitelor traduceri este finalitatea urmărită la nivel macrotextual, care trebuie să fi fost, de fiecare dată, actualizarea și autohtonizarea[8] textului-sursă. În acest sens, interesant se prezintă motivațiile care au orientat diferiții traducători, și, printre aceștia, pe autorul traducerii românești din 1816, să opteze, în cazul unor nume, pentru traducere și să aleagă, în cazul altor nume, alte maniere de redare a numelor, la rândul lor, traductibile.

Urmărirea diversității opțiunilor de traducere a zoonimelor pseudo-homerice înregistrate în traducerea românească din 1816 s-a efectuat pe baza unei liste de corespondențe pe care o dăm în cele ce urmează[9]. Acest registru inventariază separat batracienii, pe de o parte, și rozătoarele, pe de altă parte, trecute în ordinea intrării lor în scenă. În vederea configurării unei imagini cât mai complete, prima dată se trec numele grecești transliterate, indicându-se și sensul lor; acestea fiind urmate de traducerile și/sau corespondentele lor maghiare (Csokonai 1792); după care urmează numele echivalente din prima traducere românească (Kontz 1816). Între paranteze se indică și numele corespondente din alte două traduceri românești ulterioare, respectând ordinea cronologică, și anume, trecându-se, prima dată, numele regăsite la Caragiani (1876), urmate de cele aflate la Acsan (1971). Astfel, lista de mai jos oferă nu numai posibilitatea de a compara, acolo unde se poate, numele grecești cu traducerile lor maghiare și românești sau, ce este mai important, de a compara numele din textul-sursă maghiar cu cele din traducerea românească a acestuia, dar și ocazia de a compara cele trei traduceri românești între ele.

Broaștele

[8] Asupra tehnicilor de autohtonizare a textelor homerice, vezi Bârlea 2016: 8-18.

[9] În întocmirea listei ne-am sprijinit pe informațiile oferite în Szilágyi 1970: 17-19 și Acsan 1971: 179-182.

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

gr. *Physígnathos* ‘cel cu obrajii umflați’ – mgh. *(princ) Fizignátus* – rom. *Bucur din trestie,* în alt loc, *bade Bucur* (cf. rom. *Falcăumflată* - cf. rom. *Față-gogonată*)
gr. *Peleús* ‘cel care trăiește în nămol’ – mgh. *Peleus* – rom. *(tătuțu) Precup cel mare* (cf. rom. *Năмoleanu* - cf. rom. *Glodilă*)
gr. *Hydromédousa* ‘Crăiasa-apelor’ – mgh. *madame Vizellősi Sára* – rom. *doamna Cînd-a-fie-udă* (cf. rom. *Crăiasa Apiloaia* - cf. rom. *Crăiasa-undei*)
mgh. *gróf Nagy-Kákai* – rom. *domnu Rogoz* (o broască trimisă în solie la șoareci; în textul grecesc, *Embasíhytros* este trimis în solie la broaște, iar în celelalte traduceri românești, rolul de ambasador îi revine unui șoarece, numit *Intrînoală* – la Caragiani, sau *Intră-n-oale* – la Acsan)
gr. *Hypsibóas* ‘cel cu strigătul asurzitor’ – mgh. *báró de Grand Brekeke* – rom. *baronu Mîncă-căcat* (cf. rom. *Strigătare* - cf. rom. *Asurzitorul-bălții*)
gr. *Peleíon* ‘cel care viețuiește în noroi’ – mgh. *oberster Kröte* – rom. *Opr<e>a* (cf. rom. *Năмoleanu* - cf. rom. *Mocirlan*)
gr. *Seutlaīos* ‘cel care se hrănește cu (frunze de) sfeclă’ – mgh. *Döbrete* – rom. *Boflaș* (cf. rom. *Lobodeanu* - cf. rom. *Papă-sfeclă*)
gr. *Polýfonos* ‘cel care vorbește mult’ – mgh. *marsal Kriőr* – rom. *general Poffle* (cf. rom. *Guraliu* - cf. rom. *Gură-mare*)
mgh. *Bürbő* – rom. *Buffu,* cu var. *Bufu,* în alt loc *Ciufu* (introdus, în acest pasaj, în locul gr. *Limnóharis*)
gr. *Crambobátes* ‘cel care umblă în varză’ – mgh. *major de Szű* – rom. *maioru Grosu* (cf. rom. *Calcănglod*[10] - cf. rom. *Umblă-n-varză*)
gr. *Limnóharis* ‘cel căruia îi place balta’ – mgh. *Markasző* – rom. *Brăcăcoiu* (cf. rom. *Bălteanu* - cf. rom. *Bălțăreț*u)
mgh. *madame de Grenovill* – rom. *grofoaie Hună* (fără corespondent în textul grecesc)
gr. *Calamínthios* ‘cel ce se plimbă printre trestii’ – mgh. *de Rőso* – rom. *Roșu* (cf. rom. *Trestian* - cf. rom. *Păpurilă*)
mgh. *d' O major* – netradus, redat doar prin titlul rom. *maior* (un alt nume echivalent cu gr. *Hydróharis*)
gr. *Borborokoítes* ‘cel ce doarme în mâzgă’ – mgh. *tót Blatowszki* – rom. *grofu Blatucur,* cu var. *Blatorcu* (cf. rom. *Glodilă* - cf. rom. *Zace-n-mâzgă*)
mgh. *Limönő* – rom. *Bălosu* (posibil corespondent cu gr. *Hydróharis* ‘cel căruia îi place apa’; în celelalte traduceri românești: *Apilă,* la Caragiani; *Răsfățatul-apei,* la Acsan)
rom. *hodnog<iu> Golie* (fratele lui Bălosu, fără corespondent în maghiară)
gr. *Craugasídes* ‘cel care s-a născut strigând’ – mgh. *Crüssőr* (un alt nume pentru mgh. *Kriőr*) – rom. *Orac de cină*[11] (cf. rom. *Strigărescu* - cf. rom. *Orăcăilă*)

[10] Caragiani a tălmăcit o variantă, în care, în loc de *Crambobátes* apărea *Pelobátes* ‘cel care umblă în glod’, astfel explicându-se numele dat de traducător (cf. Acsan 1971: 181, nota 3-4).
[11] Scris, probabil greșit de copist, *Urac de cină* (III, 118).

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

gr. *Prassaīos* ‘verde ca prazul’ – mgh. *d'Onnyó* – rom. *domnu Balu* (cf. rom. *Prăjean* - cf. rom. *Praz-verde*).

Șoarecii

gr. *Psihárpax* ‘cel care prinde în gură firimituri’ – mgh. *Pszikharpax* – rom. *craiu mare Pixharpu,* vezi și var. *Pixarpu*; același personaj este tradus, într-un alt loc, prin mgh. *báró Morzsakapó* – rom. *baronu Apucătoru* (cf. rom. *Fărămăturescu* - cf. rom. *Înhap-firimituri*)

gr. *Troxártes* ‘cel care roade pâinea’ – mgh. *Nagy-Troxartax* – rom. *mare Ioxartu,*vezi și var. *Toxartu* (cf. rom. *Roadepîine* - cf. rom. *Roade-jimblă*)

gr. *Pternotróctes* ‘cel care roade șuncă’ – mgh. *gözü* (cf. mgh. *güzü* ‘specie de șoarece, din familia șoarecilor de câmp’) – rom. *Hîrciog* (cf. rom. *Roadecălcîi* - cf. rom. *Roade-șuncă*)

gr. *L(e)i(c)homýle* ‘cel care linge făină’ – mgh. *donna Lisztnyalóczi* – rom. *crăiasă*

Lingătoare (cf. rom. *Lingefăină* - cf. rom. *Linge-pietrele-de-moară*)

gr. *Leihopínax* ‘cel care linge tal(g)ere’ – mgh. *oberster Pörcznyali úr* – rom. *domnu Cîrțu* (cf. rom. *Lingetalger* - cf. rom. *Linge-blide*)

gr. *Leihénor* ‘cel care linge oameni’ – mgh. *Nyalnádtői* – rom. *grofu Lingător*

(cf. rom. *Lingău* - cf. rom. *Lingăreț*ul)

gr. *Troglodýtes* ‘cel care locuiește prin borte’ – mgh. *Üregjári* – rom. *Găurariu*, în alt loc *Hudaru* (cf. rom. *Intrînbortă* - cf. rom. *Șade-n-bortă*)

gr. *Embasíhytros* ‘cel care găurește brânza’ – mgh. *Csuprai* – rom. *hotnogu Ciungu*

(cf. rom. *Pișcăbrînză* - cf. rom. *Bortă-n-brânză*)

gr. *Artofágos* ‘cel care mănâncă pâine’ – mgh. *a kenyérmezei Bán* – rom. *Boneț*anu (sau *Bănățeanu*) (cf. rom. *Mănîncăpîine* - cf. rom. *Roade-pâine*)

gr. *Tyrofágos* ‘cel care mănâncă brânză’ – mgh. *gróf Turódvány* – rom. *Brînzar* (cf. rom. *Pișcăbrînză* - cf. rom. *Roade-brânză*)

mgh. *Mézvájó* – rom. *vătavul Păro* (fără corespondent în textul grecesc și, ca atare, acesta nu are echivalenți nici în celelalte traduceri românești)

gr. *Pternoglýfos* ‘cel care găurește șunca’ – mgh. *Khalchfresszer* – rom. *prinț*u *Iete* (cf. rom. *Roadecolțuri* - cf. rom. *Bortă-n-șuncă*)

mgh. *gróf Deszkarági* – rom. *Roade-scîndur* (personaj introdus de Csokonai, și după el, de

Kontz, în locul gr. *Leihopínax* care, în textul grecesc, se reia în acest pasaj; acesta fusese anterior tradus prin rom. *domnu Cîrțu*)

mgh. *oberster monsieur de Túró* – rom. *hodnog<iu> Tuzu* (fără corespondent în textul grecesc și, ca atare, acesta nu are echivalenți nici în celelalte traduceri românești)

mgh. *Pecsenyési* – rom. *Plăcintaru* (posibil corespondent cu gr. *Cnáison* ‘cel care roade’; în celelalte traduceri românești: *Pîndăpîine*, la Caragiani; *Ronțăilă,* la Acsan)

mgh. *Magrág* – rom. *Zdrobescu* (fără corespondent în textul grecesc)

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

gr. *Meridárpax* ‘cel care fură porții/firimituri’ – mgh. *gróf Bőrrágódi* – rom. *Roade-piele* (cf. rom. *Furăparte* - cf. rom. *Șterpelește-porții*).

3. Numele animaliere în traducerea maghiară (Csokonai 1792)

Discutarea numelor animaliere din textul-sursă maghiar se prezintă imperioasă pentru explicarea corespondentelor lor românești din traducerea lui Kontz (1816), dar și pentru a putea observa modalitățile diferite de denominație și, implicit, motivațiile diferite care au călăuzit traducătorul maghiar, pe de o parte, și pe cel român, pe de altă parte.

Explicațiile numelor din textul maghiar sunt variate: unele sunt preluate din originalul grecesc, dar cu forme latinizate (la cuvinte grecești se atașează o terminație latinească); altele sunt traduse[12] sau calchiate în maghiară sau în alte limbi străine, dar transliterate în maghiară și a căror interpretare necesită unele cunoștințe filologice, ele neputând fi reconstituite, probabil, de un cititor neinițiat; și iarăși unele sunt creații proprii, independente sau nu de textul grecesc (cf. Szilágyi 1970: 17-19).

1. Rămân netraduse, redate în forme latinizate numele celor două personaje principale: *Fizignátus* ‘care are fața umflată’ și *Pszikharpax* ‘care fură firimituri’ (cel din urmă tradus, într-un loc, prin mgh. *báró Morzsakapó* ‘baronul care înhapă firimituri’), precum și numele părinților acestora: *Troxartax* ‘care roade pâine’ și *Peleus*[13] ‘care trăiește în nămol’.

2. Majoritatea numelor sunt traduse de către traducătorul maghiar, tălmăcirea urmărind două căi diferite.

2.1. Unele nume sunt traduse în limba maghiară (calchiate sau în traducere liberă)[14]: *donna Lisztnyalóci* ‘(d-na) care linge făină’, *báró de Grand Brekeke* ‘(baronul) mare care orăcăie’, *Nyalnádtői* ‘care linge’, *Üregjári* ‘care trăiește în găuri’, *a kenyérmezei Bán* ‘banul câmpiei pâinii’ (redând inventiv gr. *Artofágos* ‘mâncător de pâine’), *Pecsenyési* ‘care roade fripturi’, *gróf Turódvány* ‘care roade brânză’.

2.2. Printre tălmăcirile numelor grecești, există și câteva cazuri de traducere prin xenisme a căror etimologie trebuie căutată în transliterarea maghiară fie a unor nume comune franțuzești: *marsal Kriőr* și *Crüssőr* (< fr. *crieur* ‘plângăcios’), *major de Szű* (< fr. *chou* ‘varză’, inițial redat, probabil, prin *major de Su*, unde forma *Su* reprezintă transcrierea fonetică a cuvântului fr. *chou*, fiind, ulterior apropiat și mai mult de fonetismul franțuzesc, rezultând forma *Szű*; cf. Szilágyi 1970: 18), *Markasző* (< fr. *mareca-geaux*

[12] Procedeul traducerii numelor grecești se regăsește și la iezuitul german Bälde Jakab (1603—1668) care, în traducerea sa latinească, plasează la începutul textului un inventar al numelor grecești traduse în latină pentru cei care nu știu greacă. Astfel, gr. *Polyphonus* devine lat. *Multisonus*, gr. *Limnocharis* are ca și corespondent lat. *Palude gaudens*, gr. *Sitologus* se redă prin lat. *Frumentator*, gr. *Meridarpax* se traduce prin lat. *Particularum raptor* etc. De altminteri, în textul poetic, se păstrează numele grecești, la care se adaugă terminații latinești: *Limnesius, Sitophagus, Physignathus,* cum procedează, în unele cazuri, și Csokonai: *Fizignátus, Peleus* (Szilágyi 1970: 16).

[13] Aluzie ironică la tatăl lui Ahile (Szilágyi 1970: 17).

[14] În această privință, creativitatea lui Csokonai este fără pereche în traducerile maghiare de mai târziu (Szilágyi 1970: 17).

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

‘mlăștinos, mocirlos’, în transcriere fonetică maghiară rezultând *Marékazső,* de unde copistul putea fi notat greșit *Markasző*; cf. Szilágyi 1970: 18), *de Rőso* (< fr. *roseau* ‘trestie’, numele maghiar rezultând prin transliterarea ușor deformată a termenului francez), *Limönő* (< fr. *limoneux* ‘noroios, plin de nămol’), *d'Onnyó* (< fr. *oignon* ‘ceapă’), *d'O* (< fr. *eau* ‘apă’); fie a unor cuvinte germane: *Kröte* (explicat, într-o notă, din germ. *Kröte* ‘broscoi’), *Khalchfresszer* (putând fi derivat din germ. *Kalk* ‘var’ + germ. *fresser* ‘mâncător’, deși numai cel de-al doilea formant al compusului stabilește o relație directă cu textul grecesc, primul fiind discutabil; cf. Szilágyi 1970: 19); iar, în cazul unui nume, etimologia trebuie căutată într-un cuvânt de origine slavă: *tót Blatowszki* (< sl. *blato* ‘baltă, noroi’, originea slovacă fiind notată și prin etnonimul *tót* ‘slovac’).

3. O serie de nume reprezintă creații libere ale traducătorului maghiar.

3.1. Unele dintre aceste creații au la bază modele grecești care circumscriu o altă sferă semantică decât cea a numelor corespunzătoare maghiare, create de Csokonai: *gróf Bőrrágódi* ‘care roade piele’, *oberster Pörcznyali* ‘care linge slănină’, *Csuprai* ‘care intră în urcioare’; sau sunt creații proprii semantic apropiate de corespondentele grecești: *madame Vizellősi Sára* (cf. gr. ‘crăiasa apelor’), *Döbrete* (cf. gr. ‘căruia îi place sfecla’)*, Bürbő* (cf. gr. ‘căruia îi place mocirla’)*, Alkekengi* ‘specie de plantă (cf. *Physalis alkekengi)*’, ultimele trei putând fi regionalisme (nume de plante) sau chiar onomatopee prin care se redă orăcăitul broaștelor (cf. Szilágyi 1970: 17-18).

3.2. Există și câteva creații independente, fără corespondente în textul grecesc: *oberster monsieur de Túró* ‘oberșter d-l Brânză’ (în locul corespunzător apare un alt nume, tradus de Csokonai prin *d'Onnyó*); *Mézvájó* ‘care roade miere’[15]*, gróf Deszkarági* ‘care roade scânduri’*, gróf Nagy-Kákai* ‘grof Mare-Papură’, *madam de Grenovill* (explicat, într-o notă, din fr. *grenuille* ‘broască’, numele neavând corespondent în textul grecesc, fiind introdus de Csokonai; cf. și Szilágyi 1970: 19), *Magrág* ‘care roade semințe’.

Traducerea lui Csokonai e unică și prin faptul că ea nu este o simplă traducere, ci mai degrabă o parodie politică actualizată, ea fiind scrisă sub influența directă a evenimentelor Revoluției franceze (1789). În această privință, importanța etimologiei unor nume ungurești constă și în aceea că ea poate servi drept cheie pentru descifrarea aluziilor la faptele politice inserate de traducătorul maghiar (cf. Szilágyi 1970: 16). Astfel, de pildă, nume franțuzești sau cu fonetism franțuzesc poartă numai broaștele la Csokonai, nu și șoarecii, iar dușmanii șoarecilor, de asemenea, primesc titluri de noblețe franțuzești: *monsieur Ölyv* ‘d-l Hârău’ și *madame de Macska* ‘d-na Mâță’. Cu alte cuvinte, pe cât arată numele, batracienii reprezintă tabăra francezilor, iar rozătoarele simbolizează habsburgii

[15] Nume rezultat, poate, din neatenția lui Csokonai – vezi, în alte traduceri, *Mészvájó* ‘care roade varul’ (Szilágyi 1970: 18).

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

(maghiari, germani, slavi) care sunt împotriva revoluției franceze (Szilágyi 1970: 19)[16].

O asemenea consecvență la nivelul structurării personajelor animaliere în două tabere identificabile prin natura însăși a numelor pe care acestea le poartă nu se observă la traducătorul român care putea să nici nu fi dat seama de acest aspect. Astfel, în traducerea românească din 1816, numele sunt aproape toate traduse în română, traducătorul optând, în primul rând, pentru limba populară. Ce-i drept, și în textul românesc unele nume sunt precedate de titluri nobiliere, precum: *grof, baron,* întocmai ca în textul-sursă, sau de titluri de dregători introduse independent: *hotnog, ban*. Însă, întrebuințarea acestora nu pare a urmări vreun scop bine definit.

4. Numele animaliere în traducerea românească (Kontz 1816)

Urmărirea numelor animaliere în textul românesc ridică unele probleme specifice. O asemenea dificultate este ridicată, de pildă, de atribuirea a două nume diferite aceluiași personaj sau de reanimarea unor eroi anterior răpuse cărora, în plus, li se atribuie și un alt nume la reapariție. Ce-i drept, aceste obstacole nu sunt de netrecut, mai ales dacă textul traducerii este raportat la sursa maghiară care, la rândul ei, poate oferi unele lămuriri în acest sens. În schimb, interpretarea numelor românești, reconstituirea originii și a semnificației lor adesea pune cititorul la o mai grea încercare.

În ansamblu, opțiunile de traducere în limba română a numelor animaliere nu sunt radical diferite de modalitățile de tălmăcire a numelor literare în general. Astfel, principala finalitate urmărită de către traducătorul român trebuie să fi fost aceeași pe care o are orice tălmaci, și anume aceea de a reda numele dintr-un text-sursă prin corespondente cât mai apropiate de publicul-țintă. Însă, în multe cazuri, traducătorul român depășește atribuțiile unui traducător, în sensul strict al cuvântului, devenind creator și/sau co-autor de text.

Tehnicile de redare a numelor animaliere în traducerea românească din 1816 pot fi grupate în categoriile de mai jos.

1. Sunt preluate din textul-sursă maghiar două nume, ambele aparținând taberei șoarecilor: *craiu mare Pixharpu* (cu var. *Pixarpu*) (cf. mgh. *Pszikharpax*), numele personajului din cauza căruia se declanșează războiul, și *mare Toxartu* (cu var. *Ioxartu*) (cf. mgh. *Nagy-Troxartax*), numele tatălui celui dintâi. Acestea reprezintă echivalențe formale (și) cu numele din textul grecesc.

Nu este exclus ca numele *Roșu* (cf. mgh. *de Rőso*) și *grofu Blatucur* (cu var. *Blatorcu*) (cf. mgh. *tót Blatowszki*) să fi fost influențate de formațiile din textul-sursă maghiar pe care autorul le preia, eventual, în

[16] Pentru numeroasele exemple ilustrative ale adaptării la contextul politic al vremii vezi *ibidem,* p. 20-26.

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

transliterare, pierzându-se, însă, orice legătură semantică cu numele ungurești (vezi *supra* **3.2.2.**).

2. Textul românesc înregistrează și câteva traduceri prin corespondente lexicale și/sau traduceri mai mult sau mai puțin libere: *doamna Cînd-a-fie-udă* (cf. mgh. *madame* ‘doamna’ *Vizellősi* ‘îmbibat de apă; udă’ *Sára* ‘nume propriu fem., Sara’), *Bălosu* (cf. mgh. *Limönő* ‘noroios; fig. alunecos’), *Hîrciog* (cf. mgh. *güzü* ‘șoarece de câmp; rozător’), *crăiasă Lingătoare* (mgh. *donna* ‘doamna’ *Liszt-* ‘făină’ *-nyalóczi* ‘care linge’), *grofu Lingător* (cf. mgh. *Nyalnádtői* ‘care linge’), *domnu Rogoz* (cf. mgh. *gróf* ‘grof’ *Nagy* ‘mare’ - *Kákai* ‘rogoz’), *baronu Apucătoru* (cf. mgh. *báró* ‘baron’ *Morzsa-* ‘firimituri’ *-kapó* ‘care apucă’), *Găurariu* (în alt loc, același personaj poartă numele *Hudaru* care reprezintă tot o traducere, cf. reg. *hudă* ‘gaură’) (cf. mgh. *Üregjári* ‘care trăiește în găuri’), *Brînzar* (cf. mgh. *gróf* ‘grof’ *Turódvány* ‘de brânză’), *Roade-scîndur* (cf. *gróf* ‘grof’ *Deszka-*‘scândură’ *- rági* ‘roade’), *Zdrobescu* (cf. mgh. *Mag-* ‘sămânță’ *-rág* ‘zdrobește; mestecă, roade’), *Roade-piele* (cf. mgh. *gróf* ‘grof’ *Bőr-*‘piele’- *rágódi* ‘roade’).

Unele dintre acestea au corespondente și în textul grecesc, altele reprezintă traduceri românești ale unor nume create de traducătorul maghiar.

3. O serie de nume constituie creații libere ale traducătorului român. Formațiile inventive cunosc diverse modalități de realizare, motivațiile și originea lor fiind multiple.

3.1. Unele nume reprezintă creații ale traducătorului român în virtutea faptului că ele înregistrează o schimbare a sferei semantice a corespondentelor lor maghiare cu care sunt co-prezente: *baronu Mîncă-căcat* (cf. mgh. *báró* ‘baron’ *de Grand* ‘marele’ *Brekeke* ‘interj. orăcăit’), *Ciufu* ‘cu părul ciufulit’ (cf. mgh. *Bürbő* ‘care bombăne’), *maioru Grosu* (cf. mgh. *Major de Szű* ‘varză’ < fr. *chou* ‘id.’), *grofoaie Hună* (cf. mgh. *madame de Grenovill* ‘broască’ < fr. *grenuille* ‘id.’), *domnu Balu* (cf. mgh. *d'Onnyó* ‘ceapă’ < fr. *oignon* ‘id.’), *hotnogu Ciungu* (cf. mgh. *Csuprai* ‘urcior’), *vătavul Păro* (cf. mgh. Mézvájó ‘care roade miere’), *hodnog<iu> Tuzu* (cf. *tuz* ‘îndemânatic; care se pricepe’) (cf. mgh. *oberster* ‘oberșter’ *monsieur* ‘domnul’ *de Túró* ‘brânză’), *Plăcintaru* (cf. mgh. *Pecsenyési* ‘fript, friptură’).

Interpretarea unora dintre aceste nume nu ridică dificultăți de neîntrecut, ele putând fi privite ca niște formații epitetice, menite să caracterizeze succint personajele denumite prin ele (*Ciufu* ‘cu părul ciufulit; cu aspect neîngrijit’, *Grosu* ‘mare, gras, voluminos’, *Ciungu* ‘ciunt; cu o parte a corpului retezată’, *Tuzu* ‘îndemânatic, priceput’), sau constituind nume de agent, introduse cu aceleași finalități (*Plăcintaru* ‘care face sau vinde plăcinte’). Există însă și câteva nume a căror origine și semnificație sunt mai obscure (*Hună, Balu, Păro*).

3.2. Există câteva creații în cazul cărora se poate observa o oarecare opțiune deliberată de „încetățenire” a numelor regăsite în textul maghiar. Astfel, unele nume pot fi considerate ca fiind adaptări la universul spiritual și

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

cultural al publicului-țintă, cum sunt, de pildă, *Bucur din trestie, Precup cel mare, Oprea, Bănățeanu*.

De altminteri, intenția traducătorului de a efectua o traducere adaptată și „localizată” se observă în numeroase cazuri pe parcursul textului, dintre care redăm doar câteva pasaje cu caracter ilustrativ:

„Meglátván ezt egy körmös hal,	„Văzîndu-l un broscoi mare,
Így szólítá meg: „***Bon jour***!”	Zice: ***sluga, domnule***!
Kérem egész barátsággal,	Mă rog frumos de iertare,
Hol lakik és ki az úr?	Spune-mi cum ți-i numele?
Gróf, burger, ***paraszt*** *vagy nemes?*	*Grof, nemeș ești ori orășan,*
Mert ha hozzám lesz érdemes,	*Că de ni-i fi* ***mocan crișan,***
Ajánlom barátságom.”	Să fim pretini amîndoi.” (I, 5)

„Esmerik ezt az emberek,	„Nu-i ca a<l> me<u> vestit nume
Esmerik az istenek,	Pe fața pămîntului,
Tudják a ***linci suszterek***,	Mă cunoaște toată lume
Engem kik nemzettenek;	Și ***cizmaș<ii> Aiudului.***
Van-e Im-Hoffja, vagy jár-é	Ai dumneata calendare
Felségednek tituláré-	De cel mare titulare
Kalandozója ***Bécsből***?”	***Din Beci și din București***?” (I, 10)

„Nagyot kurjant: „***Jubilate***!”	***„Uiuiu***! strigă o dată
Bőréből majd kiszalad,	De bucurie mare,
Látván, hogy ily delicate	Văzînd cum de delicată,
Úszik, s a part csak halad;	Noată printr-alte țare.
Kiáltozza: Vivát! Vivát!	Scapără a prinde pipa,
Kivévén egy perspektivát,	Se uită cu perspectiva,
Látja, hogy már jól benn van.”	***Ca Domnișorii din Cluj***.” (I, 27)

„Mégis obersterré leve,	„Tată-său cu purcărie
Mert száz aranyat lopott,	S-o făcut doi benișor<i>
Ezen vitézséget veve	Și-a luat căpitenie
Egy ilyen ütött-kopott:	De la niște domnișor<i>.
Megvan az is ***hazánkba*** már,	Vai! cîți îs ***la noi armeni***[17]
Hogy pénzért az ökör s szamár	Care se fac cu galbeni
Azzá leve, ami nem.”	Din nimicuri domn<i> folos.” (III, 113)

3.3. Unele creații libere au o etimologie mai puțin certă, putând fi asociate, însă, cu anumite formații onomatopeice: *Boflaș* (cf. interj. *bof*), *general Poffle* (cf. interj. *pof*), *Buffu* (cf. interj. *buf*), *Brăcăcoiu* (explicabil prin sunetul care redă orăcăitul broaștelor, cf. mgh. *brekeke* ‘orăcăit’), *Orac de cină* (cf. interj. *orac*), *domnu Cîrțu* (cf. interj. *scârț*) sau cu alte interjecții, precum în cazul numelui: *prințu Iete*.

[17] Probabil aluzie la satul natal al traducătorului care este Armeni (jud. Sibiu).

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

Nu este exclus nici ca la alegerea acestor nume traducătorul să fi avut în vedere unele trăsături fizice sau de caracter ale animalelor denumite prin ele sau ca asemenea nume să fi fost întrebuințate în mod curent pentru animale în regiunea de unde provine traducătorul.

3.4. Există și un personaj introdus în mod independent de către traducătorul român: *hodnog<iu> Golie,* care nu are corespondent în textul-sursă maghiar.

Așa cum s-a arătat, numele rezultate în urma traducerii propriu-zise sunt ușor descifrabile. Nu la fel se prezintă lucrurile în cazul creațiilor libere ale traducătorului român. Apariția acestora au diverse motivații de la opțiune deliberată la soluții momentane. De pildă, în cazul traducerii xenismelor din textul maghiar (vezi *supra* 3.2.2.), nu este exclus faptul ca traducătorul să nu fi înțeles originea formațiilor ungurești, rezultând, astfel, tot atâtea creații libere în textul românesc, unele mai obscure. Pe de altă parte, în anumite cazuri, nu este exclus nici ca introducerea vreunei creații libere să fi fost influențată (și) de constrângerile datorate prozodiei.

5. Concluzii

Sursa maghiară întrebuințată impregnează traducerea românească din 1816 cu o serie de particularități macro- și microstructurale, concretizate în unele constrângeri de compoziție, prozodice, lingvistice etc., prin care aceasta dobândește un statut aparte față de celelalte traduceri românești. Filiația directă din versiunea maghiară a textului pseudo-homeric face ca numele animaliere, la rândul lor, să sufere modificări majore, pierzându-se, astfel, legătura cu textul grecesc și, implicit, cu celelalte traduceri românești ulterioare. În schimb, se creează o versiune românească „autohtonizată" care dă dovadă de erudiția și talentul traducătorului român de la începutul secolului al XIX-lea. Numele animaliere regăsite în această creație reflectă o ingeniozitate desăvârșită care nu a fost explorată până în prezent. Dincolo de faptul că zoonimele introduse de Kontz permit configurarea unei imagini asupra limbii române (pre)moderne, și îndeosebi a variantei regionale sud-transilvănene a acesteia, formațiile inovative sunt grăitoare și pentru caracterul productiv și (re)generator al limbii în sine.

Ediții de texte

ACSAN, Ion (trad.), 1971, *Imnuri. Războiul șoarecilor cu broaștele. Poeme apocrife,* București: Editura Minerva.

CARAGIANI, Ioan (trad.), 1876 / 2011, *Odiseea. Batrachomyomachia – Războiul șoarecilor cu broaștele,* București: Editura MondoRo [I ed. Iași: H. Goldner].

CSOKONAI, Vitéz Mihály, 1792, *Homerus Batrachomiomachiája vagy a Béka és egér-harc, travesztálta, vagy a mostani időkhöz alkalmaztatva görögből magyarra fordította s hét sorú versekbe foglalta Cs. Vitéz Mihály,* în ediția: *Csokonai Vitéz Mihály összes versei* (versiune on-line, realizată după vol. *Verstár'98* [elektronikus

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

dok.]: *a magyar líra klasszikusai : félszáz költő összes verse*, Budapest: Arcanum, 1998, reeditat în 2012, vezi: *http://mek.oszk.hu/00600/00636/html/vs179102.htm#17* – accesat pe 6 martie 2016).

KONTZ, Jósi, 1816, *Batrochomyomachia lui Homerus. Bătaie braştilor cu şoarecii. Întoarsă dîntîi în versuri ungureşti de domnu Csokonai V. Mihály şi după el în rumîneşte de Kontz Jósi, în anul 1816, luna lui iuliu*; în manuscris: cota veche: Erd. Muz. Egyl. Kézirattár I. B. nr. 2 - Mai cuprinde: ff. 32-33-r.: Adagiuri-Zicale-Proverburi - Colecţia Muzeului Ardelean (Biblioteca Digitală BCU Cluj: *http://dspace.bcucluj.ro/bitstream/123456789/22036/1/BCUCLUJ_FCS_MS430.pdf* - accesat pe 6 martie 2016).

Lucrări de referință

BÂRLEA, P. Gh, 2014, *Româna literară în fața poemelor homerice,* in: Bârlea, P. Gh. & Toma, F. R. (coord.), *Cultură și comunicare,* București: Editura Muzeul Literaturii române, p. 27-31.

BÂRLEA, P. Gh, 2015, „Poemele homerice în veșminte românești. O analiză diacronică (I)", in: *Diacronia,* 2, A18 (1-13).

BÂRLEA, P. Gh, 2016, „Poemele homerice în veșminte românești. O analiză diacronică (II)", in: *Diacronia,* 3, A34 (1-23).

MARINESCU-HIMU, M. & PIATKOWSKI, A., 1972, *Istoria literaturii eline,* București: Editura Științifică.

SZILÁGYI, Ferenc, 1970, „Csokonai békaegérharcának keletkezéséről, politikai vonatkozásairól, szövegeiről", in: *Irodalomtörténeti Közlemények,* LXXIV, nr. 1, p. 14-26.

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)

BDD-A24391 © 2016 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 00:55:50 UTC)